

Hvad skal springe: bobler eller tabuer?

Vækstbobler

I sidste halvdel af 1990'erne sprang Dot com-boblen. Så sprang Bolig-boblen og gav os en finanskrisen. Men den bagvedliggende, største og mest afgørende boble af dem alle puster vi stadig større og større. Og i lighed med de øvrige bobler lever og handler vi, som om den bare kan fortsætte med at vokse i det uendelige. Der er tale om den globale "Økonomi-vækst-boble". Hele den kapitalistiske verdensøkonomi er baseret på fortsat vækst, og i en dansk politisk kontekst er mantraet da også i både den røde og blå blok: "Vi må have øget vækst, så vi kan undgå arbejdsløshed, fastholde og udbygge vores velfærdssamfund og give alle materiel fremgang". Det lyder umiddelbart rigtigt, godt og logisk, men er en sådan tankegang også bæredygtig i længden? Er der grænser for vækst?

Ligevægtsøkonomi

I 1972 udsendte den globale tænketank "Romklubben" bogen "Grænser for vækst" og en vis debat om problemet kom i gang. Desværre døde denne debat efter nogen tid, men nu er fremtrædende økonomer og mange andre igen begyndt at råbe op og påpege, at en kursændring er nødvendig. Den engelske professor i økonomi Tim Jackson har fx i sin bog "Prosperity without growth" (Velstand uden vækst) sat fokus på behovet for en nulvækstøkonomi. En anden økonomisk sværvægter, den amerikanske professor Herman E. Daly (tidligere økonom i verdensbanken), har også i flere bøger agiteret for, at vi omstiller vores økonomi til en bæredygtig ligevægtsøkonomi (fx i bogen "Nødvendighedens økonomi"). Daly taler bl.a. for, at vi begynder at se økonomien i en langt større sammenhæng, hvor også miljøbelastning, ressourceudtømning og påvirkninger på klima, sundhed m.v. indgår i de enkelte produktionsvirksomheders regnskaber og afspejler sig i produkternes pris. Sådanne regnskaber ville vise, at mange produkter i dag sælges alt for billigt, og at de bagvedliggende produktioner ofte genererer flere problemer end værdier, flere potentielle udgifter end indtægter! Otto Scharmer, professor på Massachusetts Institute of Technology og tidens store ledelsesguru, har også sat fokus på problemet. Han har fx opstillet syv punkter for transformation af kapitalismen, som lægger op til, at vi bl.a. begynder at løse problemerne med en langt mere fremtidsrettet og holistisk bevidsthed. Vi skal lære at tænke "vi" i stedet for "mig", og meget mere ihærdigt søge økologisk bæredygtige løsninger på fremtidens udfordringer. Det lyder alt sammen også helt rigtigt, godt og logisk, men er det blot idealistiske tanker? Vil det overhoved være menneskeligt muligt at skabe en bæredygtig ligevægtsøkonomi i den globale økonomi og verden, vi har i dag?

Det gode liv

Det første skridt til forandring kunne være, at vi for alvor begynder at tænke over, hvad det gode liv er. Hvordan vi reelt opnår størst mulig lykke for flest mulig mennesker. Undersøgelser tyder på, at livskvaliteten i den rige verden generelt er gået lidt ned siden 1950. Den enorme vækst fra 1950 og frem har åbenbart ikke gjort os lykkeligere. Disse iagttagelser har Thomas Hylland Eriksen, professor i socialantropologi ved universitetet i Oslo, beskæftiget sig med (fx i hans bog: "Jagten på lykken i overflodssamfundet"). Og han konkluderer bl.a., at vi i den globale middelklasse har brug for et stort

kollektivt projekt, som giver mening. Ikke kun for os rige, men også for de mange fattige mennesker i udviklingslandene, hvor materiel udvikling vil forbedre livskvaliteten afgørende. Smerten ved at være fattig er utvivlsomt mange gange større end glæden ved at være rig, og når glæden ved materiel rigdom helt udebliver eller ligefrem reduceres, må det være klart for enhver, at vi har et globalt fordelingsproblem, som skal løses og en anden mening, som skal findes. For hvis alle skulle leve som os i den rige del af verden, ville vi have brug for 4-5 jordkloder for at have ressourcer nok.

Uddannelse og indsigt

Et andet vigtigt skridt, der måske kan være med til at tage luften ud af den store økonomi-vækst-boble er, hvordan vi uddanner og opdrager vores børn og unge. Ikke mindst fra samfundets side. Den skolereform, som mange politikere i Danmark snakker så meget om for tiden, bør have fokus på, hvordan vi forbedrer mulighederne for børn og unges kreative og personlige udvikling, tæt knyttet til behovet for nytænkning og global ansvarlighed. Det er vigtigt, at skolerne er med til at åbne bevidstheden og skabe forudsætningen for nye tanker og ideer, som passer til fremtidens udfordringer. I dag ser vi alt for meget reproduktion/download af forældede tankesæt. Fremtidens generation skal klædes på, så den kan udvikle de bæredygtige virksomheder og samfund, som er det 21. århundredes største udfordring. De skal lære, at liv er vigtigere end materiel overflod. At penge skal tjene livet og ikke omvendt. Et stort håb ligger i en ændret bevidsthed hos den næste generation. Alternativet er et globalt sammenbrud, når boblen en dag springer. Hvilken fremtid vil vi give vores børn og børnebørn?

Bæredygtig og ikke bæredygtig vækst

Mange vil utvivlsomt hævde, at det er et naivt og på forhånd dødsdømt projekt at gå imod det største af alle tabuemner i den herskende politiske tænkning: økonomisk vækst. Og med rette vil man sikkert også påpege, at vækst er afgørende for den fremtidige livskvalitet i de materielt underudviklede lande. Vækst er også naturens princip, så vækst er vel naturligt for alt levende? I den diskussion er vi nødt til at skelne mellem bæredygtig og ikke bæredygtig vækst. Sidstnævnte hersker tydeligvis i dag. I naturen kan vi derimod lære om førstnævnte. Om hvordan affald bliver til næring for nyt liv, og om bæredygtige kredsløb. Hvis vi baserede materiel vækst på dette princip, ville vi kunne opnå en fornuftig balance. Det er da også den iagttagelse, som den tyske kemiprofessor Michael Braungart og den amerikanske arkitekt William McDonough har gjort sig og taler for med deres koncept Cradle to cradle (vugge til vugge). Konceptet går ud på, at alt vores affald uden ressourcestab bliver til føde for nye produkter i et teknisk eller organisk kredsløb. Den tankegang er vi mange, som har store forventninger til, og hvis det lykkes i tilstrækkeligt stort omfang, vil det give plads til materiel vækst/fornyelse på en langt mere bæredygtig måde end i dag. Men modellen kan ikke stå alene, for selv om mange ressourceknappe materialer på den måde kan genbruges igen og igen i sammenhæng med en vedvarende energiforsyning, er der fortsat en del vigtige råstoffer, som kun findes i begrænset mængde. Og set i lyset af, at en meget stor del af jordens snart 9 mia. mennesker mangler helt basale og råstofkrævende materielle goder, er der, som tidligere nævnt, et fordelingsregnskab, vi også skal have til at gå op. Desuden er en 100 % Cradle to Cradle produktion nok ikke realistisk, men med Cradle to Cradle har vi fået et indlysende rigtigt udviklingskoncept, som samtidig har den store fordel, at det for fremsynede virksomheder kan blive et stærkt globalt forretningskoncept – også i dagens økonomiske virkelighed. Men der er brug for politiske prioriteringer i en grøn og bæredygtig retning hvad angår forskning, udviklingsstøtte og jobskabelse. Erhvervslivet er allerede parat mange steder, men mangler en målrettet politisk opbakning. Cradle to Cradle produkter (ikke mindst som cleantech og vedvarende energiløsninger) bør naturligvis også danne model for den nødvendige vækst i

udviklingslandene sammen med nytænkning, hvad angår transport, byplanlægning m.v. Uhyggeligt er det at se, hvordan vores fejltagelser gentages i disse lande. Med gode eksempler og den rigtige bistand kan vi måske påvirke denne udvikling, så resultatet i stedet bliver moderne bæredygtige samfund i et fremtidsrettet perspektiv. Det har vi alle interesse i.

Bæredygtigt demokrati

Jeg ved, at den globale "økonomi-vækst-boble" er et af de helt store og tunge emner, som det kan være umuligt for os hver især og lokalt at gøre noget ved. Uheldigt er det, at også vores folkevalgte ledere på Christiansborg såvel som politiske magthavere andre steder i verden ser ud til at forholde sig handlingslammet til problemet, hvis de i det hele taget ser det som et problem (hvilket de fleste desværre nok ikke gør). Jeg tror heller ikke klima, ressourcer og tilsvarende bæredygtighedsproblemer bliver et væsentligt tema i den forestående valgkamp – hverken hos regeringen eller oppositionen. Der er ikke stemmer i den nødvendige politik på området. Valgannoncer med fx "Stem på os. Vi vil gøre både din flyrejse, elregning, flæsketeg og bilkørsel dobbelt så dyr!" sælger ikke billetter. Nok heller ikke selvom det blev formuleret lidt mindre direkte. Det giver flere stemmer at surfe på de kortsigtede populistiske bølger. Det har også SF nu erkendt. Er vores demokrati en blokering for den nødvendige forandring, når det gælder de store og komplekse problemstillinger? Hvad skal der til, for at vi også demokratisk kan gennemføre de nødvendige og langsigtede reformer og kulturforændrende tiltag? "Bare vi kunne være Kina én dag" skriver den kendte amerikanske journalist og forfatter Thomas L. Friedmann i bogen "Klimaets tidsalder". USA var over 20 år om at gå fra blyholdig til blyfri benzin til tros for, at de alle årene kendte til miljøproblemerne. I Kina tog det 1½ år, da de valgte, at der skulle ske noget på det område. Forskellen var primært interessegruppers årelange retssager i USA. Det er jo også en del af demokratiet. I den og andre økonomisk selvcentrerede sammenhænge er almindelig folkeoplysning og tidligere nævnte ønske til forandring af vores skoler næppe nok. Er nye politiske redskaber og forskellige systemændringer nødvendige? – eller er det mere et spørgsmål om, at få vores politikere og domstole til i større omfang og i et mere fremsynet/bæredygtigt perspektiv at anvende den nuværende lovgivning om almenvellets behov og interesser?

Spirituel overbygning

Er vi som mennesker genetisk ude af stand til at forholde os med hjerte og nerve til ting, der ligger uden for "stammen" eller "det/de nære"? I så fald har vi som art et stort problem. Vi skaber i dag accelererende globale problemer, som vi måske biologisk ikke er udviklet til rigtigt at kunne forholde os til med den nødvendige alvor og dybtfølte opmærksomhed. Eller er det et spørgsmål om, at vi sideløbende med en naturvidenskabelig tilgang også skal have løftet diskussionen til et mere spirituelt niveau for at få os fuldt ud engageret og parate til den nødvendige forandring? Farlige ord tror jeg, som modstandere sikkert vil bruge til at gøre den grønne bevægelse til en religion på en nedsættende og affærdigende måde. Men tænk alligevel hvis den menneskelige kraft, som har formuleret og drevet verdensreligionerne frem, blev spændt for den grønne vogn. Så kunne projektet måske få en drivkraft, som også udspringer fra hjertet, fra en dybtfølt mening frem for profitmaksimering og kortsigtet egennytte. Og hvis en sådan "religion" får os til at se jorden som en fantastisk levende planet i universet og får os til at forholde os holistisk, empatisk og inkluderende til fremtidige generationer og livet på jorden i sin helhed – ja, så er det forhåbentlig et "mentalt styresystem", vi også som moderne tænkende og ansvarlige mennesker kan tilslutte os som etisk redskab og fyrtårn for vores liv og handlinger. Hvis denne spirituelle overbygning samtidig tilbyder os teknikker, som kan bringe os i tættere kontakt med livets indre kerne/immaterielle værdier og give os

oplevelsen af en mere mindful tilstedeværelse i nuet, tror jeg, det bliver nemmere for os at opnå den nødvendige balance i fremtiden – både globalt og mentalt. Vi vil nok lettere kunne finde tilfredsstillelse i et mere enkelt liv, materielt set, og måske til gengæld få mere plads til et åndeligt rigt liv. Jeg fornemmer, at det efterhånden også er blevet mere legalt at tale om en sådan spiritualitet – ikke mindst i relation til den nødvendige samfundsforandring. Tidligere nævnte Otto Sharmer, men også professor Steen Hildebrand fra Århus Handelshøjskole og mange andre kapaciteter inden for psykologi, ledelse og samfundsudvikling m.v., har i dag fokus på det spirituelle i denne sammenhæng. Men giver dette vigtige emne kun mening for en lille kreds? Giver det også håb om et nyt tankesæt mere generelt, et rigere liv for de mange og en mere bæredygtig verden?

Relevante spørgsmål og debat?

De mange spørgsmål, som jeg rejser i dette indlæg, syntes jeg, det kunne være spændende at diskutere her i netværket. Fx i en række forskellige debatblokke. Vi kan næppe på den vis ændre ret meget, men i forhold til dansk politik og det forestående valgår, oplever jeg, det er relevant, at vi forbereder, debatterer og gør os klogere på de mange spørgsmål, som knytter sig til den nødvendige forandring i en grøn og bæredygtig retning. En dråbe i havet, men måske kan den vokse og flyde sammen med de mange andre dråber med samme indhold og til sidst gøre en forskel.

Steen Rågård
Arkitekt MAA
Rørthvej 42
8300 Odder

Tlf. 86 54 00 22
steen@kubus.dk